

Marek Sobczyński

Mariusz Kulesza (1950–2014)

Studia z Geografii Politycznej i Historycznej 3, 7-13

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pro memoria

Mariusz Kulesza
(1950–2014)

Szóstego sierpnia 2014 r. łódzki ośrodek geograficzny poniósł ogromną stratę. W wieku niespełna 64 lat zmarł nagle i przedwcześnie prof. dr hab. Mariusz Eugeniusz Kulesza, kierownik Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego oraz założyciel i wieloletni kierownik Zakładu Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w tejże Katedrze.

Mariusz Kulesza urodził się w Łodzi 16 września 1950 r. jako bliźniak (wraz z bratem Andrzejem) z rodziców Waclawa Kuleszy i Genowefy Brzozowskiej. Całą edukację odbywał w rodzimym mieście – od szkoły podstawowej przez XIX Liceum Ogólnokształcące im. A. Mickiewicza, gdzie uzyskał maturę, aż do studiów, które podjął na kierunku historycznym Uniwersytetu Łódzkiego, uczelni, z którą miał się związać na całe życie. W trakcie studiów aktywnie działał w studenckim ruchu naukowym i już wówczas ujawniły się Jego przyszłe zainteresowania badawcze geografiami historyczną osadnictwa miejskiego, historią

osadnictwa oraz przemianami przestrzennymi w okresie późnego średniowiecza i czasów nowożytnych w Polsce. Zainteresowania te mógł jednak realizować jedynie w ramach Koła Naukowego Historyków UŁ, z uwagi na ówczesny profil studiów historycznych w ośrodku łódzkim. W 1976 r. Mariusz Kulesza uzyskał stopień magistra historii na podstawie pracy pt. *Lokale typu hotelarsko-gastro-nomicznego w miastach polskich XVIII stulecia*, której promotorem był prof. dr hab. Bohdan Baranowski, a recenzentem prof. dr hab. Zbigniew Kuchowicz.

Mariusz Kulesza od 1976 r. podjął pracę zawodową w Muzeum Historii Miasta Łodzi (w słynnym pałacu Izraela Poznańskiego), gdzie począwszy od stanowiska asystenta, następnie kierownika działu, w 1980 r. objął funkcję wicedyrektora tej placówki, którą sprawował do początku 1989 r.

W trakcie pracy muzealnej Mariusz Kulesza mógł wreszcie rozwinąć swoje zainteresowania geografią historyczną, miał możliwość publikowania w wydawnictwach tej placówki i prowadzenia badań naukowych w miastach województwa łódzkiego. Podjął jednocześnie studia doktoranckie w zakresie historii, które zaowocowały przygotowaniem rozprawy nt. *Dzieje Zgierza do 1864 roku*, napisanej pod opieką prof. dr hab. Bohdana Baranowskiego. Recenzentami pracy byli prof. dr hab. Stanisław Marian Zajączkowski (UŁ), prof. dr hab. Wiesław Puś (UŁ) i prof. dr hab. Jan Fijałek (Akademia Medyczna w Łodzi). Na podstawie tej pracy w 1988 r. uzyskał na Uniwersytecie Łódzkim stopień naukowy doktora nauk historycznych.

Uzyskany dorobek badawczy w zakresie geografii historycznej sprawił, że w 1991 r. dr Mariusz Kulesza otrzymał od kierownika ówczesnego Zakładu Geografii Politycznej i Ekonomicznej Regionalnej UŁ, prof. dra hab. Marka Kotera, propozycję przejścia do pracy akademickiej na stanowisko adiunkta w tejże jednostce.

Dopiero tutaj mógł Mariusz Kulesza w pełni rozwinąć zainteresowania geografią historyczną miast, w szczególności zaś kwestią morfologii i morfogenezy miast. W 2001 r. wydał książkę *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, która była podstawą kolokwium habilitacyjnego przeprowadzonego 28 września 2001 r. przed Radą Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego, i uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie geografii, specjalność geografia historyczna. Recenzentami przewodu byli: prof. dr hab. Jan Rajman z Akademii Pedagogicznej w Krakowie, prof. dr hab. Stanisław Liszewski z UŁ oraz dr hab. Barbara Miszewska, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego. Centralna Komisja ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych zatwierdziła decyzję Rady Wydziału 25 lutego 2002 r.

Po zrealizowaniu awansów naukowych przyszła również pora na instytucjonalizację zainteresowań badawczych Mariusza Kuleszy w zakresie geografii

historycznej. Dzięki wzorowemu rozwojowi kadry naukowej pod kierunkiem prof. dra hab. Marka Kotera, stan personalny Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ pozwolił na jej wewnętrzny podział, w wyniku którego dr hab. Mariusz Kulesza został powołany w grudniu 2002 r. na stanowisko kierownika Zakładu Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w tejże Katedrze. Od maja 2004 r. objął stanowisko profesora nadzwyczajnego UŁ. W latach 2003–2010 Mariusz Kulesza był równolegle zatrudniony na stanowisku profesora Wyższej Szkoły Handlowej w Piotrkowie Trybunalskim.

Ostatnim szczeblem awansu zawodowego Mariusza Kuleszy było uzyskanie 30 października 2012 r., z nadania Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego, tytułu naukowego profesora w dziedzinie nauk o Ziemi na podstawie dotychczasowego dorobku naukowego oraz monografii wydanej w 2011 r. pt. *Zagadnienia morfogenezy i rozplanowania miast średniowiecznych w Polsce*.

Od 1 października 2012 r. prof. dr hab. Mariusz Kulesza objął też kierownictwo Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych na Wydziale Nauk Geograficznych UŁ, które wraz z kierowaniem założonego przez Niego Zakładu sprawował aż do śmierci.

W trakcie niemal czterech dekad rozwoju naukowego prof. Mariusz Kulesza przeszedł drogę od historii Polski w XVIII w. do geografii historycznej. Jego pierwsze opracowania naukowe, publikowane w trakcie pracy muzealnej, dotyczyły historii miast regionu łódzkiego: Pabianic, Zgierza, Głowna, a przede wszystkim rodzinnej Łodzi. Zajmował się głównie rozwojem przestrzennym tych miast, ich historią oraz wpływem procesów społecznych, politycznych, gospodarczych, kulturalnych na ich rozwój urbanistyczny. Praca doktorska *Dzieje Zgierza do 1864 roku* miała charakter interdyscyplinarny, lokując się problemowo na pograniczu historii politycznej i gospodarczej oraz geografii historycznej. Duże jej fragmenty zostały opublikowane w połowie lat 90. XX w. w monografii Zgierza (pod redakcją R. Rosina). Na trwały dorobek naukowy tej rozprawy doktorskiej składa się przeprowadzenie analizy rozwoju przestrzennego Zgierza od okresu przedkolacyjnego po lata 60. XIX w. Mariusz Kulesza udowodnił w niej, że bardzo trwale są dawne struktury przestrzenne, które wyraźnie były widoczne w planie Zgierza z lat 80. XX w. Istotne okazało się też zróżnicowanie fizjonomii zachowanej zabudowy i morfologii działki siedliskowej oraz użytkowanie ziemi w mieście. Burzliwa historia oraz funkcjonowanie Zgierza w ramach różnych ustrojów politycznych i systemów społeczno-gospodarczych utrwaliły się w krajobrazie kulturowym miasta.

W dalszej pracy naukowej Mariusza Kuleszy pojawił się nurt skoncentrowanych zainteresowań problematyką morfologii i morfogenezy miast średniowiecznych województw łęczyckiego i sieradzkiego, czego plonem była rozprawa habilitacyjna. Udowodniono w niej, że miasta te rozwinęły się ze wczesnośred-

niowiecznych jeszcze przedkolacyjnych struktur przestrzennych lub na skutek przekształceń wsi, a relikty układów pierwotnych są nadal widoczne w małych i średniej wielkości ośrodkach, które w XIX i XX w. nie podlegały silnym przeobrażeniom. Kulesza ustalił też wpływy Śląska na początkowe rozplanowanie miast badanego regionu, co tłumaczył prawdopodobnym zastosowaniem XIII- i XIV-wiecznego śląskiego wzorca mierniczego.

Kolejne badania Mariusza Kuleszy poszerzały obszar zainteresowań badawczych o Pomorze i Śląsk, czego efektem była monografia tzw. profesorska, stanowiąca pierwszą w literaturze geograficznej i jedną z nielicznych na gruncie nauk historycznych analiz morfologii i rozplanowania miast średniowiecznych na obszarze współczesnej Polski. Znaczący był Jego wkład w rozpoznanie problemu genezy i rozwoju małych miast w aspektach historycznym, społecznym i gospodarczym a przede wszystkim przestrzennym nie tylko w Polsce Środkowej, ale w całym kraju.

Trzeci istotny nurt badawczy w rozwoju naukowym prof. Kuleszy to dziedzictwo kulturowe przede wszystkim rodzinnej Łodzi i jej regionu. W kilku ważnych publikacjach poświęconych tej kwestii porusza problematykę roli mniejszości narodowych i wyznaniowych na kształtowanie współczesnego krajobrazu kulturowego Łodzi i innych ośrodków Polski Środkowej. Niektóre z tych prac, realizowane w ramach grantów prezydenta miasta Łodzi, były pierwszymi publikacjami szerzej analizującymi Łódź jako wielokulturową społeczność miejską, ze szczególnym uwzględnieniem materialnych śladów tego dziedzictwa.

Nieco mniej wyraźnie zaznacza się w dorobku badawczym prof. Kuleszy nurt zainteresowań zmianami zagospodarowania przestrzennego oraz zmiennością funkcji miast polskich na skutek transformacji ustrojowej po 1989 r., przede wszystkim dzielnic Łodzi: Bałut, Rudy Pabianickiej, rejonu byłego Litzmannstadt Ghetto i terenów poprzemysłowych. Marginalnie zajmował się także kwestiami podziału terytorialnego Polski w ujęciu geografii historycznej oraz mniejszościami narodowymi i religijnymi w Polsce.

Nagła śmierć prof. Mariusza Kuleszy przerwała przygotowanie publikacji bardzo potrzebnych polskiej geografii historycznej, takich jak: słownik i monografia geografii historycznej Polski, vademecum materiałów do geografii historycznej Łodzi oraz konceptualizacji terminologii, w tym pojęcia regionu historycznego.

Łączny dorobek naukowy prof. dr hab. Mariusza Kuleszy stanowi ponad 140 publikacji (także w języku angielskim, węgierskim i niemieckim), w tym 11 autorskich i zredagowanych publikacji książkowych (spis w załączeniu).

Mariusz Kulesza odbył kilka staży naukowych, w tym rządu portugalskiego w Lizbonie (1981 r., 1984 r.) w zakresie dziedzictwa kulturowego i ochrony

zabytków oraz we Francuskim Instytucie Urbanistycznym Uniwersytetu Paryż VIII w Champs sur Marne pod Paryżem (1994–1995). Uczestniczył w ok. 50 konferencjach, przeważnie z referatami, w tym w 28 międzynarodowych w: Bari, Cincinnati, Florencji, Glasgow, Lublanie, Ouro Preto, Pradze, Preszowie, Sztokholmie i Wilnie. Sam też był organizatorem kilku z nich. Z Jego inspiracji udało się w Polsce reaktywować konferencje z geografii historycznej, które nie odbywały się od lat 60. XX w.

W ciągu 23 lat pracy akademickiej na Uniwersytecie Łódzkim prof. Mariusz Kulesza prowadził 37 kursów wykładów, ćwiczeń laboratoryjnych i przede wszystkim terenowych oraz seminariów magisterskich i doktoranckich. Wykładał nie tylko na kierunku geograficznym, ale również na gospodarce przestrzennej, regionalistyce, turystyce i rekreacji. Wypromował ponad stu magistrów geografii oraz pięcioro doktorów. Wielokrotnie był recenzentem w przewodach habilitacyjnych i doktorskich. Był autorem koncepcji programu specjalizacji na kierunku geograficznym studiów uzupełniających w zakresie geografii historycznej oraz współautorem programu studiów na kierunku regionalistyki. Przygotował też programy dydaktyczne dla studium kształcenia europejskiego i regionalnego, którym kierował, oraz program kształcenia w zakresie dziedzictwa kulturowego Łodzi i regionu dla nauczycieli szkół i przedszkoli.

Profesor Mariusz Kulesza miał szczególną umiejętność przekazywania swej ogromnej wiedzy studentom i młodzieży szkolnej, co zjednywało Mu uznanie, sympatię, i powodowało, że zgłaszane przez Niego wykłady zawsze były wybierane jako fakultety. Zdolności dydaktyczne sprawiały, że był kilkakrotnie wybierany przez studentów do grona najlepszych wykładowców. Jako wychowawca młodszych pracowników nauki i studentów był bardzo ceniony i lubiany za życzliwość, wyrozumiałość i serdeczność, z którą się z Jego strony spotykali.

W toku pracy zawodowej Mariusz Kulesza pełnił szereg odpowiedzialnych i ważnych funkcji, wspomnianą już wicedyrektora Muzeum Historii Miasta Łodzi, a po przejściu na Uniwersytet Łódzki, przez cztery kadencje, aż do śmierci, funkcję przewodniczącego Wydziałowej Komisji Wyborczej. Wielokrotnie uczestniczył w komisji wydziałowej rekrutacyjnej, w tym jako jej wiceprzewodniczący. Był też członkiem komisji rekrutacyjnej na studia doktoranckie.

Zasiadał w kilku radach redakcyjnych. Był członkiem komitetu redakcyjnego, zastępcą redaktora, a ostatnio redaktorem periodyku „Folia Geographica Socio-Oeconomica”. Wchodził, jako redaktor tematyczny z geografii historycznej, w skład redakcji „Studiów z Geografii Politycznej i Historycznej” wydawanych na wydziale od 2012 r. Od 2013 r. był członkiem Rady Naukowej „Rocznika Historyczno-Geograficznego. Studia GeoHistorica”.

W ramach działalności pozaakademickiej w latach 2007–2010 był członkiem Zespołu Problemowego ds. Zespołów Miejskich i Metropolitalnych Komitetu

Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, od 2001 r. brał udział w pracach Komisji Geografii Historycznej Komitetu Nauk Historycznych PAN. Był również członkiem założycielem Komisji Geografii Politycznej i Historycznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego, w której powołaniu miał uczestniczyć w trakcie konferencji w Łopusznej (odbyła się tydzień po Jego śmierci). Na forum międzynarodowym był aktywny głównie w organizacji ISUF (International Seminar on Urban Form), w której konferencjach wielokrotnie brał udział i publikował w jej organie „Urban Morphology”.

Za działalność naukową i dydaktyczną prof. Mariusz Kulesza był kilka razy nagradzany przez Rektora UŁ oraz Dziekana WNG nagrodami indywidualnymi i zbiorowymi wszystkich stopni.

Profesor Mariusz Kulesza pozostawił dwóch synów, obaj łączą pasję naukową z praktyką, starszy Adam na gruncie nauk prawnych, a młodszy Piotr – historii. Głównym Jego hobby była turystyka i muzyka, przede wszystkim zaś twórczość ulubionego zespołu „Rolling Stones”, której był nie tylko fanem, ale też ekspertem.

Prof. dr hab. Mariusz Kulesza był znanym naukowcem, o dużym i powszechnie cenionym dorobku, świetnym dydaktykiem oraz wychowawcą młodzieży, sprawnym organizatorem nauki, a także jej popularyzatorem. Jego nagła śmierć jest bolesną stratą dla łódzkiego ośrodka geograficznego, ale również dla Łodzi, której poświęcił wiele prac. Polska geografia historyczna straciła jedną z kluczowych postaci, badacza, który nadał jej, po kilkudziesięciu latach stagnacji, nowy impet do rozwoju i podniesienia rangi tej dyscypliny w Polsce wśród nauk geograficznych.

Marek Sobczyński
Zakład Geografii Politycznej,
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych UŁ

Publikacje książkowe autorstwa i pod redakcją
prof. dra hab. Mariusza Kuleszy

Kulesza M., Pawłowski M., 1977, *Główno*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Łódź.

Kulesza M., Pawłowski M., 1985, *Bałuty 1430–1915–1980*, Wydawnictwo Muzeum Historii Miasta Łodzi, Łódź.

Kulesza M. i in., 1997, *Informator programowy kształcenia regionalnego w zakresie dziedzictwa kulturowego Łodzi i regionu Polski Środkowej dla nauczycieli przedszkoli, szkół podstawowych i średnich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.

-
- Kulesza M., 2001, *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przed-rozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Koter M., Kulesza M., Puś W., Pytlas S., 2005, *Wpływ wielonarodowego dziedzictwa kulturowego Łodzi na współczesne oblicze miasta*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Sobczyński M., Kulesza M., 2006, *Miejsce i rola powiatu w tradycji podziału terytorialnego Polski*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Szajnowska-Wysocka A., Kulesza M., 2007, *Studia społeczne i przestrzenne ośrodka przemysłowego (na przykładzie Sosnowca)*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Kulesza M. (red.), 2008, *Czas i przestrzeń w naukach geograficznych. Wybrane problemy geografii historycznej*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Kulesza M. (red.), 2009, *Geografia historyczna jako determinanta rozwoju nauk humanistycznych*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, Legnica.
- Kulesza M., Łapa M., Walicki J. (red.), 2010, *Rola wspólnot wyznaniowych w historii miasta Łodzi*, Centrum Badań Żydowskich UŁ, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ, Zakład Historii Gospodarczej UŁ, Łódź.
- Kulesza M., 2011, *Zagadnienia morfogenezy i rozplanowania miast średniowiecznych w Polsce*, Wydawnictwo Ibidem, Łódź.